Nr 1815

av herr Gustafsson i Byske
i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 111 angående regional utveckling och hushållning med mark och vatten.

I proposition 1972:111 har regeringen lagt fram en plan för utveckling av den regionala ortsstrukturen, den s. k. ortsklassificeringen. I förslaget har varje ort (kommunblock) rangordnats efter en tregradig skala, som kommuncentrum, regionalt centrum eller primärt centrum. Så gott som alla län får ett primärt centrum, och denna klassificering framstår därför till nomenklaturen inte som märkvärdigare än att kalla respektive residensstad för primärt centrum.

Av intresse är emellertid de konkreta åtgärder som förslaget kan aktualisera nu eller i framtiden när det gäller regionalpolitiska insatser. Under hänvisning till detta kan det vara på sin plats att närmare granska den nu föreslagna ortsklassindelningen. En mängd orter skulle kunna väljas ur regeringens förslag för att exemplifiera det orimliga i regeringens förslag, men jag nöjer mig med att i denna motion utgå från Skellefteå kommuns situation efter det den blivit klassificerad som regionalt centrum.

Folkmängd i primära respektive regionala centra

I inrikesdepartementets förarbete till ortsklassificeringen ingick befolkningstalet som ett huvudkriterium för rangordningen. Länsstyrelserna har genom statliga direktiv i stort sett varit låsta till dessa kriterier vid utarbetandet av Länsprogram 70. Den nu föreslagna klassindelningen utgör en viss modifiering av de förslag som kommit ur länsprogrammen.

Skellefteå kommunblock med 71 534 invånare är det i särklass största regionala centrum. Befolkningstalet i Skellefteå var år 1970 högre än i hälften av de utpekade primära centra. Intressant i det sammanhanget är att också det näst största regionala centrum, Örnsköldsvik, är beläget inom stödområdet, där speciella hänsyn vid en regional utvecklingsplanering borde vara motiverade.

Näringsliv i primära respektive regionala centra

Kriterierna för ortsrangordningen har vid sidan av folkmängd närmast inneburit ett studium av omfattning och inriktning av offentlig verksamhet. Klassindelningen har följdriktigt inneburit mycket starka hänsynstaganden till redan etablerad eller redan planerad offentlig verksamhet på respektive ort.

Det är intressant att studera andelen förvärvsarbetande inom offentlig

förvaltning i vissa kommunblock i norra Sverige. De tre primära centra Umeå, Luleå och Östersund har samtliga mer än 30 % sysselsatta inom denna näringsgren. För de tre största regionala centra ligger andelen omkring 20 %. När det gäller andelen industrisysselsatta är förhållandet omvänt. De tre regionala centra har en andel på 35 % eller mer, medan Umeå och Östersund har en andel på ca 15 %. Andelen sysselsatta inom denna näringsgren i Luleå är 24 % varav den statliga industrisysselsättningen svarar för mer än hälften.

Inom den offentliga verksamheten finns traditionellt stor andel kvinnliga yrkesverksamma. Ovan konstaterades att andelen offentlig förvaltning är mycket stor i de tre primära centra Umeå, Luleå och Östersund. Umeå och Östersund ligger över riksgenomsnittet när det gäller kvinnlig yrkesverksamhetsgrad, medan Luleå i stort sett ligger på riksgenomsnittet. De tre regionala centra Skellefteå, Örnsköldsvik och Kiruna däremot ligger samtliga betydligt under riksgenomsnittet. Andelen förvärvsarbetande av gifta samboende kvinnor är mycket låg i de tre nyssnämnda orterna.

Ortsspecialisering

Av tradition finns i vårt land industriregioner och administrativa regioner. I de administrativa regionerna uppstår efter hand en miljö av helt annat slag än i industriregionerna. Kort sagt leder funktionella värderingar till att administration attraherar ytterligare administration, vård attraherar ytterligare vård, utbildning och forskning. Samtidigt attraherar industri ytterligare industri.

I långtidsutredningen (SOU 1970:71) har man berört denna utvecklingstendens. Under avsnittet regionala problem inför 1970-talet heter det: "En utveckling mot en uppdelning av näringslivet i en storstadsorienterad del med tyngdpunkt på kontaktverksamhet, informationsbehandling och styrning samt en annan del inriktad på direkt varuproduktion kan leda till allvarliga ekonomiska, sociala och kulturella konsekvenser. Det kan t. ex. motverka en utjämning av skillnaderna i förvärvsintensiteten samt skärpa de regionala olikheterna när det gäller arbetskraftens utbildningsstruktur. Under 1970-talet kommer den offentliga sektorns styrande inverkan i det regionala utvecklingsförloppet att få ägnas stor uppmärksamhet. Lokaliseringen av offentliga verksamheter får inte enbart direkta sysselsättningseffekter. Den är viktig vid försök att skapa en lämplig infrastruktur för företagen och ett mer varierat utbud av icke prissatta tjänster."

Snedstrukturen i Skellefteå

Näringslivet i Skellefteå domineras av den industriella verksamheten. Regionens livskraftiga och differentierade industri har omvittnats bl. a. i proposition 1970:88. En av orsakerna till den goda industriutvecklingen torde vara att flertalet företag fungerar som självständiga enheter i fråga

om produktionsteknik, marknadsföring och produktutveckling. En annan orsak är den goda industrimiljön med tillgång till en rad service- och samarbetsorgan samt specialkapacitet av olika slag. Några av dessa organ har ett verksamhetsområde som sträcker sig långt utanför Skellefteregionen, nämligen AC-Mekan, Expolaris och framför allt det nyligen etablerade industriella utvecklingscentrum (IUC). Svetabs engagemang i AC-Mekan kommer sannolikt att innebära att dess verksamhetsfält ytterligare utvidgas. Vidare kan här nämnas att Boliden AB har beslutat att förlägga huvudkontoret för sin metall- och gruvsektion till Skellefteå.

Trots den betydande expansionskraft som industrin uppvisar är arbetskraftsefterfrågan otillräcklig för att ge sysselsättning åt de arbetsföra i blocket. Sysselsättningsproblemet i Skellefteå är ett strukturproblem. Utbudet av administrativa arbetstillfällen är för litet för att balansera den industriella sysselsättningen. Prognoser visar att det utöver den spontana sysselsättningsökningen inom servicenäringarna behövs ytterligare ca 2 000 arbetstillfällen av administrativ art fram till år 1980 för att kunna balansera och tillvarata den industriella utvecklingspotentialen. Den ensidiga industrisysselsättningen drabbar regionen framför allt på följande sätt:

- Den kvinnliga yrkesverksamhetsgraden är mycket låg i Skellefteå. Det behövs 2 500 anställningar för att uppnå riksmedeltalet och 6 100 för att komma i nivå med Stockholms. Lokaliseringen till Skellefteå av Algots kommer att innebära att den kvinnliga sysselsättningen ökar med 500 -600 personer, men samtidigt bör observeras att avgången från jordbruket medför ytterligare friställningar av kvinnor.
- Nuvarande skattesystem bygger i princip på att båda makarna förvärvsarbetar. Skattesystemet drabbar på ett orättvist sätt industriorter av Skellefteås karaktär, där tillgången till arbetstillfällen som attraherar kvinnorna är ytterst begränsade. Detta i sin tur återverkar negativt på köpkraften, vilket medför att de kommersiella servicenäringarnas utveckling hämmas. Dessa näringar sysselsätter traditionellt huvudsakligen kvinnor, vilka alltså i första hand drabbas av den uteblivna sysselsättningsökningen.

Den ensidiga inriktningen på industrisysselsättningen medför svårigheter för ungdomar att välja arbete i ett differentierat utbud. Många av de ungdomar som inte är industriintresserade tvingas flytta för att få sin utkomst. Trögheten i flyttningsbenägenheten medför att föräldrarnas försörjningsbörda blir förlängd i jämförelse med orter med ett mer differentierat utbud av arbetstillfällen.

- Sysselsättningen i Skellefteå är mycket konjunkturkänslig. Detta beror på att näringslivet domineras av industrin och att många företag dessutom har hög export.

Skellefteå har unika möjligheter att utveckla sin industrisektor. För att tillvarata utvecklingsmöjligheterna är det emellertid nödvändigt med statliga åtgärder. Dessa åtgärder kan sammanfattas genom följande citat ur Länsprogram 1970:

Skellefteås karaktär av centrum för industrin i övre Norrland bör ytterligare förstärkas genom lokalisering hit av branschforskningsinstitut, högre teknisk utbildning och forskning samt yrkesteknisk högskoleutbildning. Man bör också sträva att lokalisera teknologitung industri till Skellefteå. För att åstadkomma en bättre differentiering av arbetsmarknaden bör offentliga och enskilda serviceorgan för övre Norrland lokaliseras till Skellefteå.

Sammanfattande synpunkter beträffande Skellefteå

De framtida följderna av ortsklassificeringen är svåra att överblicka. Man kan dock förutse att den kommer att bli vägledande för en rad offentliga myndigheter i lokaliseringsöverväganden. 1968 års utbildningsutredning exempelvis arbetar med regionalisering av universitets- och högskoleundervisningen, och man kan räkna med att den nu lagda propositionen kommer att spela en stor roll. Den största risken med en alltför kraftig styrning av statens egen verksamhet till de primära centra är att den kan leda till en allmän misskreditering av orter med lägre rangordning. Det redovisade klassificeringssystemet framstår som alltför kategoriskt och svåranpassat till olika regioners individuella karaktär för att rätt kunna tillvarata och understödja den spontana utvecklingen.

Skellefteå är det bäst industrialiserade blocket i norra Sverige. Industridifferentieringen avviker på ett positivt sätt från den i övrigt massabetonade Norrlandsindustrin. Den största industrigrenen i vad det gäller såväl antalet företag som antalet anställda är verkstadsindustrin. Skellefteå har en omvittnat god industriell miljö med tillgång till allsidig industriell service. Industrins egna prognoser pekar på en fortsatt kraftig expansion. Emellertid är utbudet av administrativa arbetstillfällen för litet för att balansera den industriella sysselsättningen. En regionalpolitisk strategi som konserverar den ensidiga arbetsmarknaden i Skellefteå får allvarliga negativa inverkningar för industrins expansion och dess långsiktiga rekrytering. Regionalpolitiken måste inriktas på att i stället bryta den sneda sysselsättningsstrukturen. Från social- och jämlikhetssynpunkt bör dessutom regionalpolitiken sträva efter att motverka tendensen till yrkesspecialisering i olika orter.

Den väsentligaste frågan för Skellefteås del är huruvida ortsklassificeringen kommer att återverka på den utlovade tekniska högskoleenheten, på branschforskning och annan industrianpassad forsknings- och utvecklingsverksamhet, på yrkesteknisk högskola samt på förutsättningarna för att genom offentlig verksamhet bredda och utjämna yrkes- och sysselsättningsstrukturen.

Den centrala ortsklassificering som regeringen föreslår framstår mot bakgrund av bl. a. situationen för Skellefteå som helt orimlig. Riksdagen har under de senaste åren ansett sig ha beslutsunderlag för utlokalisering av statliga verk, och för decentralisering av den högre utbildningen utan att ha något stelt ortsklassificeringssystem att stödja sig på. Sådana insatser kan riksdagen också i framtiden besluta om efter diskussion med länsmyndigheter utan central ortsklassificering. Enligt min mening måste

utvecklingen av den inomregionala ortsstrukturen vara en fråga för länsorgan att avgöra. Ett sådant system framstår som mer demokratiskt och också som funktionellt riktigare då ett centralt beslut inte rymmer den flexibilitet som länsöverväganden kan göra.

I den händelse riksdagens majoritet skulle följa propositionens förslag har jag dock ansett mig förpliktigad att ställa det andrahandsyrkande som framgår av motionens kläm.

Med hänvisning till det anförda hemställes

A. i första hand att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 111

1. beslutar avslå propositionen i vad gäller förslaget att statsmakterna centralt skall fastställa en klassificering av orterna inom länen,
2. beslutar att planeringen inom länen och fördelningen av tillgängliga samhällsresurser mellan olika delar av länen skall göras av länsmyndigheterna,

B. i andra hand, därest yrkandet enligt 1 och 2 ovan ej bifalles, att riksdagen beslutar att Skellefteå klassificeras som primärt centrum.

Stockholm den 17 november 1972

NILS-ERIC GUSTAFSSON (c)
i Byske